

84(5Қаз=4Жам)

Ә 36

КЕНЕН ӘЗІРБАЕВ

ДОЗТОРҒАЙ

Жалпы редакциясын басқарған
Қазақ ССР Ғылым академиясының
корреспондент-мүшесі,
өнер тану ғылымының докторы
Б. Г. ЕРЗАКОВИЧ.

КЕНЕН ӘЗІРБАЕВ

БОЗТОРҒАЙ

(ӘНДЕР, КҮЙЛЕР ЖИНАҒЫ)

Әндерге түсінік жазған

Т. К. КЕНЕНОВА

Жинақты құрастырғандар:

Т. К. КЕНЕНОВА, А. Ю. СЕРІКБАЕВА

«Жалын» баспасы,
Алматы — 1977.

Әзірбаев Кенен.

Ә 36 Бозторғай. Әндер, күйлер жинағы.
Алматы, «Жалын», 1977.
176 бет.

Каз 2

Бұл жинақ көрнекті халық композиторы, ақын және әнші Кенен Әзірбаевтың өз аузынан, қызы Төрткен Кенечованың орындауында жазылып алынған әндер мен күйлерден құрастырылған.

ИБ № 251

Ә $\frac{90302-198}{408 (07) 77}$ 190 — 77

© «Жалын» баспасы — 1977

КІРІСПЕ

Бай-феодалдар, патша чиновниктері қара халықты қаншама езіп-жаншығанымен, оның бойындағы буырқанған бұла күшті азат, бақытты өмірге деген құлшынысын тұншықтыра алмады. Бұл әсіресе халықтың музыкалық және поэтикалық шығармаларынан айқын көрініс тапқан.

Көшпелі өмір салты, халықтың сауатсыздығы, ана тілінде баспасөздің жоқтығы, басқа да толып жатқан жағдайлар музыкалық шығармалар авторларының композитор және ақын ғана емес, сонымен қоса вокальдық, күйшілік, кобызшылық өнерді шебер меңгерген үлкен артист те болуын талап ететін. Жаңа шығарма алдымен автордың өз орындауында тыңдаушы құлағына сіңіп, одан кейін ғана басқа әнші, күйшілер арқылы ел арасына кеңінен тарап отыратын болған.

Қазақ музыкасының ерекше дамып, өркендеуі ХІХ ғасырдың екінші жартысынан басталады. Осы тарихи кезеңде, Құрманғазы Сағырбаев, Дәулеткерей Шығабиев, Біржан сал Қожағұлов, Ақан сері Қорамсаұлы, Жаяу Мұса Байжанов және Балұан Шолақ (Нұрмағамбет) Баймырзаұлы тағы басқа көптеген халық композиторларының шығармалары классикалық биік деңгейге көтерілді.

Солар сияқты қарапайым халық мүддесі үшін музыка саласында көп еңбек етіп, артына айтулы мұра қалдырған саңлақтарымыздың қатарына Кенен Әзірбаев та (1984—1976 ж.) қосылады. Оның тоқсан жасқа толуын, бүкіл Қазақстан, сонымен қатар басқа одақтас республикаларымыздың әдебиет пен өнер сүйген жұртшылығы үлкен мереке есебінде тойлады.

Өткен ғасырдың соңынан бастап, біздің заманымыздың 70-жылдарына дейін Кенен Әзірбаев өз бойындағы композиторлық, ақындық талантын, тамаша әншілігін, шебер домбырашылығын және шабытты импровизаторлығын бір-бірімен үйлестіре отырып көптеген шығармалар тудырды. Кененнің өз аузынан жазылып алынған 150-ден аса ән-күйлері бар. Ұсынылып отырған осы жинаққа Кенен Әзірбаевтің кейінгі әндерімен қоса революциядан бұрынғы шығарған шығармалары да ендірілді. Олар үстем тапқа қарсы наразылықтан тұып, әлеуметтік мән-мағынаға ие болған «Ри, қойым!», «Бозторғай», «Көкшолақ» және 1916 жылдарда шыққан «Аттан», «Бұлбұлға» атты әндері. Сонымен қатар Кенен Әзір-

баев ұлы Октябрь Социалистік революциясының жеңісін жырлайтын «Октябрь», Ұлы көсеміміз Ленинге арналған «Ленин бабам» деген сияқты көптеген тартымды әндер жазды. Коллективтендіру кезіндегі жаңа өмірді жырлайтын «Колхоз әні», Стахановшылар қозғалысының бастаушыларына арнап «Жас екпін», Ұлы Отан соғысы кезінде «Біздің Отан жеңеді», «Елімнің ерке жастары» әндерін шығарды. Ұлы Отан соғысынан кейін Кенен Москваның 800 жылдық мерекесіне арнап «Батыр Москва» әнін халқына сыйлады.

Өмірінің соңғы жылдарында Кенен қажымай-талмай, іздене жүріп, «Бейбітшілік ұраны», «Жайнайды тыңым, жайнайды» және көсеміміз Ленин, партия, коммунистік еңбек бригадалары туралы көптеген жаңа әндер, күйлер шығарды.

Партия мен үкімет қамқорлығы арқасында Кенен Әзірбаев, өзінің ұлғайған жасына қарамай, күш-қуатын аямай, бар қабілетін халқының игілігіне жұмсады.

Жамбыл Жабаев халық поэзияның алыбы атанса, Кенен Әзірбаев ән өнерінің кернекті өкілі, аса дарынды әнші, композитор атағына ие болды.

Б. Г. ЕРЗАКОВИЧ.

Өнер тану ғылымының докторы,
профессор.

РИ, ҚОЙЫМ!

(1894ж.)

Мұңды $\text{♩} = 96$

Қо - зы жай-ған же-рім бар, ай!
Бай ба - ла сы ба-лау - са - ай
Мә-ті, ай бұ-лақ, ри, қой-ым,
түс - ке де-йін, ри, қой-ым,
ше - шем-ді ой-лап зар-ла-нып, ой, күн - де жы - лап,
бас жа-ғын-да қай-мақ-қа ой, тар - ы шы - лап,
Қайырмасы:
ай! Қас - қыр қы-рып шу-лат-сын- ай! ри,
қо - йым! Қо - ра - ға кеп
то - па - лаң, ай, қы-рыл, қо - йым! ау!

2. Қозыны айдап өргізіп, сайға барсам,
Талқан шекер татиды шайнай қалсам.
Қозы иесі қуады, «қу жетім» деп,
Тілін алмай кей кезде бармай қалсам.
Қайырмасы.
- 3 Бірге отырсақ сыймадық туысқанға,
Қу жетім деп қорлайды ұрысқанда.
Үш ешкі мен бір қойдың басын ұстап,
Сауғызушы ем әкеме мыс құмғанға.
Қайырмасы.

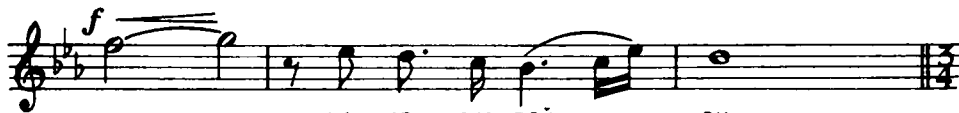
БОЗ ТОРҒАЙ

(1895ж.)

Нәзік, шын ықыласпен $\text{♩} = 72$

1. Боз тор - ғай, шы - рыл - дай - сың, а - - -

а жер-ге түс-пей, ау,

мен жүр-мін кеш-ке де-йін та-мақ іш - пей.

ау. Ат қы - лып ақ та - яқ -

ты қо - лы - ма(ұс) тап, сан - да - лып қой ар - тын - да

а - зар кеш - ке, а а

а ау. А!

Қайырмасы:

Боз тор - ғай, шы - рыл - дай-сың шір-кін-

ай, құ - ты - лар күн бар - м(а)е - кен,
 қой жа - ю - дан бір күн-ай, а а
 а ау! Ей! *f* Тезірек
 гі гі гі гі гі
Bаяулата гі гі а *f* Боз тор-ғай!
 а - а - а ах - ха - ха -
 ау. а а - ау!

2. Отырсам қой күзетіп таң атпайды,
 Жүргенде малды жайып кеш батпайды.
 Қарайтын қабағыма бір адам жоқ,
 Бел шешіп, төсегіме бір жатпаймын.
 Қ а й ы р м а с ы.
3. Жүгіріп қозымды айдап сайға барсам:
 Татиды талқан шекер шайнай қалсам.
 Шерімді ішімдегі мен төгемін,
 Жүрегім басылғандай әнге салсам.
 Қ а й ы р м а с ы.

КӨК ШОЛАҚ

(1898 ж.)

Бір қалыпты, салмақты $\text{♩} = 72$

1. Мін-ге - нім ас - тым - да -
ғы Көк шо-лақ - ты, әй!
mf и - и - и - и.
f жа - лы жоқ, құй - ры - ғы жоқ, шоп - шо - лақ - ты,
mf ә и - и - и - и
f ей, қыз - дар, қой - шы - сын - бай ө - ле - нің - ді (айт),
Тұ - сы - на біз - дей құр - бың ке - ліп қап - ты.
и - и - и - и
mf *тезірек* ті - ті - ті - ті - ті - ті - ті, ті

Баяулата

f

гi - гi гi-гi гi-гi-гi -гi - гi-гi -гi-гi гi-гi гi-гi

Қайырмасы: *mf* Тезірек.

и - и - и - и и и Жыл-дам жүр - ші,

Көк шо - лақ, шап-шақ жүр-ші, Көк шо - лақ,

О - лай жүр-ші, Көк шо - лақ, бы - лай жүр-ші.,

Көк шо - лақ, жа-ман - дат - қыр, Көк шо - лақ,

а - рам қат - қыр, Көк шо - лақ, ме - ні құрт - қан,

Көк шо-лақ. и и - и - и - и -

и, и - и - и - и - и - ай.

1. Мінгенім астымдағы Көкшолақ-ты,
Жалы жоқ, құйырығы жоқ, шоп-шолақты,
Ей, қыздар, қойшысынбай өлеңді айт,
Тұсыңа біздей құрбың келіп қапты.

Қ а й ы р м а с ы:

Жылдам жүрші, Көкшолақ,
Шапшаң жүрші, Көкшолақ,
Олай жүрші, Көкшолақ,
Былай жүрші, Көкшолақ,
Жамандатқыр, Көкшолақ,
Арам қатқыр, Көкшолақ,
Мені құртқан, Көкшолақ.

2. Мінгенім астымдағы қызыл шолақ,
Қыз байғұс әкесіне аз күн қонақ,
Ей, қыздар, көдейсінбей өлеңінді айт,
Тұсыңа құрбың келді құдашалап.

Қ а й ы р м а с ы.

3. Мен өзім Алатаудың ителгісі.
Қойшының қызға жақын икемдісі.
Кедейсің деп көмітпе байдың қызы,
Келіп отыр құрбыңның сүйкенгісі.

Қ а й ы р м а с ы.

ҚҰРДАСЫМА

(1900 ж.)

Жылдам, көтеріңкі ♩ = 124

Та - яқ - ты жо - нып ой - лан - ба,

о - сы той - дан құр қал - сам,

ен - ді ма - ған той қай - да?

Ай - на - ла - ын А - ян - бай, ау!

Ау, Аянбай, Аянбай!
Басыңды көтер, құрдасжан,
Қайғырып таяқ таянбай.
Жастан жетім болмасам,
Өстіп қойды жаямба-ай?
Бір жыл туған төл едің
Қасыңа келдім аяңдай.
Ішімдегі шерімді
Саған келдім баяндай.
Бар азығым берейін
Бір күн қойым жайғанға-ай.
Босатып мені қоя бер,
Той тарауға таянбай.
Таяқты жонып ойланба,
Осы тойдан құр қалсам,
Енді маған той қайда?
Айналайын Аянбай.

АЯНБАЙДЫҢ ЖАУАБЫ

(1900ж.)

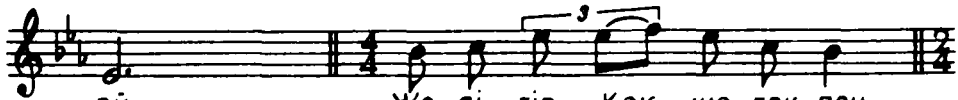
Салмақпен $\text{♩} = 80$

1. Ай, құр-дас, той-ға ба-рар сә-нің бар-ма?
2. Ба - ра - тым той-ға ки-іп ки - ім бар-ма?

Қыз-бе-нен ай-ты-са-тын ә - нің бар-ма?
Үс-тің-де, бай-ғұс-же-тім үй - ің бар-ма?

ай. Же-лі-гіп Көк шо-лақ-пен
ай. Ба-сың-да Ке - нен құр-дас

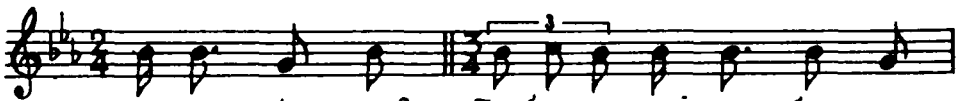
кө - те - рі - ліп- мұ - наи бас - қа қо - лың - да
ми - ың бар-ма? Түй - ір - дей - ін кеу-дең - де

ма - лың бар - ма?
түй - ін бар - ма?

Той де - ген - де сор - лым - ау

жы-ның бар - ма? Та-ба - тым той - ға бар - саң

сы - рың бар - ма а? Ма - зам - д(ы)а - ла бер - дің ғой,
ба - ра қой - шы, кө - те - рер кө - ңі - лің - ді
құр - бың бар - да ай!

1. Ай, құрдас, тойға барар сәнің бар ма?
Қызбенен айтысатын әнің бар ма?
Желігіп Көкшолақпен көтеріліп,
Мұнан басқа қолыңда малың бар ма?
2. Баратын тойға киіп киім бар ма?
Үстіңде байғұс жетім үйің бар ма?
Басыңда Кенен құрдас миың бар ма?
Түйірдейін кеудеңде түйін бар ма?
3. Қызбенен ерегісер күйің бар ма?
Бойыңда адам елер сыйың бар ма?
Кеудеңді өрге айдайсың сорлы кедей,
Басқа да кедейліктен мінің бар ма?
4. Той дегенде сорлымау жының бар ма?
Табатын тойға барсаң сырың бар ма?
Мазамды ала бердің ғой бара қойшы
Көтерер көңліңді құрбың бар да!

КӨПШІЛІК КӨРСІН ӘНІМДІ

(1902 ж.)

Сабырмен, салтанатты ♩ = 152

The musical score is written on a single treble clef staff with a key signature of three sharps (F#, C#, G#) and a 2/4 time signature. The tempo is marked as 'Сабырмен, салтанатты' with a quarter note equal to 152 (♩ = 152). The score consists of seven lines of music. The first line starts with a dynamic marking of *f* and includes the letter 'A!' below the first measure. The second line ends with a fermata and a 'y' marking. The third line starts with a dynamic marking of *mf*. The lyrics are written below the notes, with some words split across lines. The score concludes with a double bar line and repeat dots.

f А! а а

mf

1. Мен ө - зім Ду - лат де - ген
Жас ба - ла жа - ңа та - лап

ел - ден кел - дім, Кел қо - па,
мен бір қой - шы, ту - ға - лы

Қор - дай де - ген жер - ден кел - дім.
мұн - дай жи - ын көр - меп е - дім.

Ке - бек - бай, Жол - ба - рыс, Но - ғай - бай,

а - қын бол - мақ о - ңай ма ай.

Жылдамдата

mf

2. Мен ө-зім і-ні-сі(е)-дім Са-ры бас-тың,
он жас-та ел то-йы-на а-ра-лас-тым.

Ө-лер-де ме-ні Сар(ы)-бас ша-қы-рып ап,

Тап-сыр-ды а-ма-нат деп

дом-бы-ра-сын Көп-ші-лік көр-сін

ә-нім-ді, ай.

1. Мен өзім Дулат деген елден келдім,
Келқопа Қордай деген жерден келдім.
Жас бала, жаңа талап мен бір қойшы,
Туғалы мұндай жиын кермеп едім.

Кебекбай, Жолбарыс, Ноғайбай
Ақын болмақ оқайма-ай.

2. Мен езім інісі едім Сарыбастың,
Он жаста ел тойына араластым.
Өлерде мені Сарыбас шақырып ап,
Тапсырды аманат деп домбырасын

Көпшілік керсін әнімді-ай.

ЕРКЕБАЙҒА

(1903ж.)

Салмақты, көтеріңкі $\text{♩} = 69$

Ау! 1. Ау-зым-нан Ер-ке-бай-ды
тас-та-май-мын, ән жыр-ды а-тын айт-пай
бас-та-май-мын. Жа-сым-нан жақ-сы-лы-ғы
ти-ген е-ді, мен не-ге сол ең-бе-гін
Қайырмасы:
ақ-та-май-ын. Жол бас-шым да Ер-ке-бай, жол-да-сым да
Ер-ке-бай, шын дос-тым да Ер-ке-бай.

2. Еркебай, Еркетаймен аты жұбай,
Олар да жетім қапты бес жасында-ай.
Сондықтан жетім-жесір, кедейлерге
Жақсылық еткен еді талай-талай.

Қайырмасы.

ТҮЙЕ ТЫНЫС

(1903ж.)

Орташа екпінмен ♩ = 92

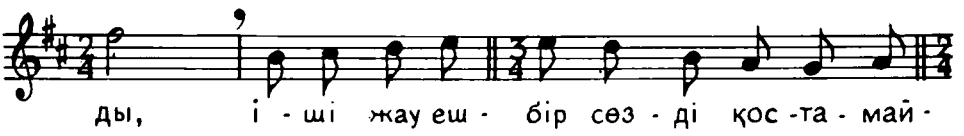
f *A* — — — — — *a* — ай!

Домбыра

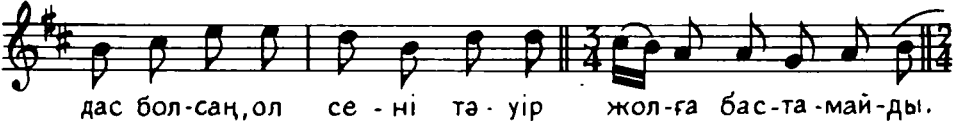
1. Бір - бі - рін шын жол - дас - тар тас - та - май -

ды, і - ші жау еш - бір сөз - ді қос - та - май -

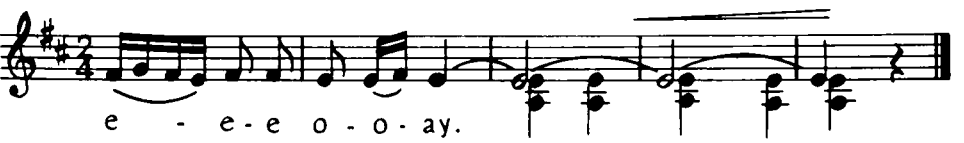
ды. Жа - ман - мен жа - рым са - ғат жол -

дас бол - саң, ол се - ні та - уір жол - ға бас - та - май - ды.

о! о!

е - е - е о - о - ау.

2. Жол жүрсем айнамайтын досым — әнім,
Болмайды қайда барсам тосын әнім.
Мен шырқайын халқыма бар дауыспен,
Сен де менен қалыспай қосыл, әнім!

ҮРИЯ-АЙ, ДҮНИЕ-АЙ

(1904ж.)

Жылдам, жігерлі ♩ = 118

1. Қы - зыл тіл
Қан - ша жыл

ел ал - дын - да сай - ра дей - мін, өл - ген - соң
қа - ра(а)-ғаш боп қа - қи - ған - ша, гүл бо - лып

са - ған е - рік қай - да дей - мін, ау.
бес - ал - ты күн жай - на дей - мін, ау.

Ү - рия - ай, дү - ни - е ау - ай.

1. Қызыл тіл ел алдында сайра деймін,
Өлген соң саған ерік қайда деймін.
Қанша жыл қарағаш боп қақиғанша,
Гүл болып бес-алты күн жайна деймін.
2. Білмейсің су тереңін жүзіп көрмей,
Білмейсің жеміс дәмін үзіп жемей.
Кейбіреу елу-алпыс жасты жасап,
Өмірін үйде өткізер қызық кермей.

ТОЙДЫҢ ӘНІ

(1905ж.)

Көңілді, ойнақы ♩ = 108

1. А - ла тау - дың ба - сы - нан а - ха
Біз - дің қал - қа сұ - ра - саң а - ха

ха - у, ұш - па шық - ты,
ха - у, бір а - сыл тас,

і - шал - май - сың ай,
шәйі ша - па - нын ай,

су - ы - нан ау, ұш қа - сық - та.
жа - мы - лып ау, тыс - қа шық - ты.

Ой, ү - рия - ай, дү - ни - е - ай, қы - зық - ай
Ой, ү - рия - ай, дү - ни - е - ай, қы - зық - ай

а ай!

2. Қидасынгер ендеше, қидасынгер,
Көшкенде жемір тайлақ бұйдасын жер.
Ақ бетіңнен бір сүйгіз замандасым,
Көрген жан, азар болса қимасың дер.

А, ҚЫЗДАР!

(1906ж.)

Ойнақы ♩ = 112

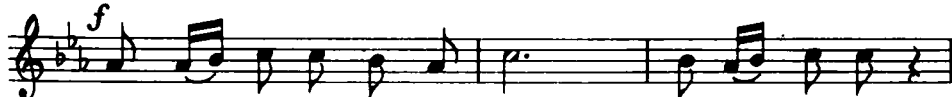
1. Жа - ман жақ - сы бол - май - ды, ау,

бе - кер мақ - тап, оң - ай е - мес жа - ман -

ға ө - нер тап - пақ. А, қыз - дар!

Тал бо - йың - да та - ры - дай бір мі - нің жоқ

қан - дай а - дам ө - сір - ді се - ні бап - тап.

А, қыз - дар! Ша - шың қа - мыс, бо - йың

тал, айт - қан сөз - ді о - йы - ңа ал.

2. Тау талындай, ендеше, тау талындай,
Ашымаған сабаның саумалындай.
Тұла денең біреудің аманаты,
Бет-әлпетің жұмылса жау малындай.

Қайырмасы.